

**POVRATAK RUSIJE NA GLOBALNU SCENU
THE RUSSIAN RETURN TO THE GLOBAL SCENE**

Sažetak

Obustavljanjem isporuke gasa za Evropu preko Ukrajine 2006. godine Rusija je pokazala svijetu da se neće tako jednostavno predati i prestati dokazivati da se njeni stavovi na geopolitičkoj sceni moraju uvažavati. Tadašnji predsjednik, a sadašnji premijer Rusije Vladimir Putin pokazao se kao veoma vješt političar koji je Evropi dao do znanja da je Rusija nezaobilazan evropski partner u snabdijevanju gasom. Svjestan energetskeg potencijala Rusije, Putin je jasno stavio do znanja da je Rusija već spremna da dominira evroazijom i tako konkuriše SAD u vođenju hladnog rata, ovaj put energentima a ne bojevim glavama. Krajnji cilj je vratiti Rusiju na geopolitičku scenu kao glavnog igrača. Kada je Evropska unija podržana, SAD odlučile su da izgrade alternativni gasovod „Nabuko“ kojim bi se Evropa snabdijevala energentima iz prikaspijske regije zaobilazeći Rusiju, u akciju je stupio Putin.

Odmah je ponudio novi gasovod za Evropu „Južni tok“ koji bi zaobišao teritoriju Ukrajine kao veoma nesigurne zemlje koja je zadnjih godina podjednako opredijeljena i ka zapadu i ka Rusiji. Osim što je Putin ponudio gasovod duplo većeg kapaciteta od gasovoda „Nabuko“ („Nabuko“ – 31 milijarda kubnih metara gasa a „Južni tok“ – 63 milijarde kubnih metara gasa). Putin čini sve da gasovod „Nabuko“ nema dovoljno gasa ni za planirani kapacitet.

Ruski premijer Putin u tome sve više uspijeva. Ugovorom sa Kazahstanom i Turkmenistanom da obnovi gasovod za snabdijevanje Evrope gasom iz ovih zemalja onemogućio je ove dvije zemlje da „Nabuko“ snabdijevaju gasom te je isti sve više upitan da li uopće ima dovoljno gasa da bi se gradio. Agresivnost ruskog premijera Putina rezultirala je vanrednim izborima u Ukrajini januara ove godine kada na vlast dolazi proruski orijentisani lider „Partije region“ Viktor Janukovič, što je bio znak za unapređenje odnosa između Rusije i Ukrajine. Uspostavljanje dobrih odnosa sa Ukrajinom nije slučajno, jer je Putin za sve eventualne probleme na trasi projekta gasovoda „Južni tok“ osigurao alternativu. U ovom slučaju Ukrajina i Rumunija su jako bitne, ako bi Bugarska kroz čije je teritorijalne vode u Crnom moru a zatim i kopnenom teritorijem planiran gasovod „Južni tok“ odustala zbog pritiska SAD-a. Bugarska vlada je pred veoma teškim odlukama – sa jedne

strane, prolazak gasovoda „Južni tok“ kroz Bugarsku donio bi veliku ekonomsku dobit, a, sa druge strane, zbog bilateralnih ugovora sa SAD-om o zaštiti teritorije Bugarske od SAD-a i prijetnje od SAD-a da dopuštanjem gasovoda „Južni tok“ na svojoj teritoriji Bugarska ugrožava interese NATO-a u ovom regionu.

Potpisivanjem sporazuma sa slovenačkim premijerom Borutom Pahorom prošle godine da jedan krak „Južnog toka“ ide u Sloveniju, Putin je objezbijedio alternativu za slučaj da Austrija da prednost gasovodu „Nabuko“ u odnosu na „Južni tok“. Austrijska naftna kompanija „OMV“ učestvuje u oba projekta.

Sve češće spominjanje gasovoda „Južni tok“ u pozitivnom od Evropske komisije u Moskvi smatraju kao pobjedu, jer je samo do prije nekoliko mjeseci EU davala prioritet „Nabuku“. Ako ovome dodamo ranije spomenutu obnovu ugovora Rusije sa Kazahstanom i Turkmenistanom o isporuci gasa Evropi starim gasovodom iz Kaspijskog bazena, odakle se inače treba snabdijevati gasovod „Nabuko“. Povratak proruski orijentisanih snaga na vlast u Ukrajini, uspostavljanje dobrih odnosa Rusije sa Iranom prodajom uranija i raketa Iranu, pritisak na Bugarsku vladu da odobri da kroz njenu teritoriju prolazi gasovod „Južni tok“ navodi nas sve više da vjerujemo da su upozorenja Brzeziskog od prije 13 godina bila ispravna.

Američka dominacija na evroazijskog šahovskoj tabli ozbiljno je poljuljana. Za očekivati je i vrlo ozbiljno preispitivanje evroatlanskih odnosa.

Ključne riječi: Rusija, Evropska unija, SAD, „Južni tok“, „Nabuko“, gasovod

Summary

By stopping gas supply to Europe via Ukraine in 2006, Russia has shown to the world that it is not going to surrender that easy and cease to argue that Russian influence on the geopolitical scene still must be taken into account. Then President, and now Prime Minister of Russian Federation, Vladimir Putin has proved to be a very skilful politician who has made it clear to Europe that Russia is an indispensable partner to Europe when it comes to gas supply. Aware of the Russian energy supply potential, Putin has made it clear that Russia is ready to dominate Eurasian Region and compete in the Cold War with United States. This time not with nuclear war heads - but with energy resources. The ultimate goal is to bring Russia back to the geopolitical scene as the main player. When European Union, supported by United States,

decided to construct alternative gas pipeline “Nabucco”, which would supply Europe with energy resources from the Caspian Sea region bypassing Russia, Putin came into action.

He immediately offered the construction of the new gas pipeline for Europe “South Stream”, bypassing the territory of Ukraine as a very unstable country which has been in past several years favoring both the West and Russia equally. Besides offering gas pipeline with double of capacity than “Nabucco” (Nabucco – 31 billion cubic meters of gas, South Stream – 63 billion), Putin did everything in his capacity to make sure “Nabucco” did not have enough gas for its planned capacity.

Russian Federation Prime Minister is more and more successful in his intentions. By signing agreements with Kazakhstan and Turkmenistan to reconstruct gas pipelines to Europe, he has prevented these two countries from supplying gas to “Nabucco” pipeline and it is questionable if “Nabucco” will have enough gas to be constructed. Aggressiveness of Russian Federation Prime Minister Putin has resulted in early elections in Ukraine in January this year and the election to power of pro-Russian orientated leader of “Party of Regions”, Victor Yanukovych, which represented a beginning of improvement of relations between Russia and Ukraine. Establishment of good relations with Ukraine did not happen by chance, because Putin has secured alternative solutions for every possible problem that might occur in construction of the “South Stream”. In this case, Ukraine and Romania are very important if Bulgaria would back from the plan under US pressure of constructing the “South Stream” through its territory both inland and on the sea. Bulgarian Government is faced with very difficult decisions. On one hand, constructing the “South Stream” through Bulgaria would bring huge economic gain, and on the other hand, because of bilateral arrangements with United States on protection of Bulgarian territory, by allowing construction of “South Stream”, Bulgaria would endanger the interests of NATO in this region.

By signing the agreement with Slovenian Prime Minister Borut Pahor last year for construction of one part of “South Stream” through Slovenia, Putin has secured an alternative in case that Austria chooses to be part of “Nabucco” project. Austrian oil company “OMV” is participating in both “South Stream” and “Nabucco”.

Moscow considers positive messages from the European Union regarding the construction of “South Stream” as kind of victory, considering that only few months ago, EU was favoring “Nabucco”. Also encouraging is the earlier mentioned renewal of agreements with Kazakhstan and Turkmenistan on transportation of gas to Europe using the old pipeline from the Caspian

Basin, from which "Nabucco" is supposed to be supplied. The return of pro-Russian authorities in Ukraine, establishment of good relations of Russia with Iran by supplying uranium and missiles to Iran, pressure on the Bulgarian Government to accept "South Stream" to be constructed through its territory, is increasingly leading us to believe that warnings from Brezneskiy from 13 years ago were true.

American dominance on Eurasian chess board is seriously shaken. Very serious review of Euro-Atlantic relations is to be expected very soon.

Key words: *Russia, United States, Nabucco, supply, South Stream, pipeline, gas*

SAD i evropske zemlje zbunjeno gledaju ponovni uspon Rusije i njen povratak na svjetsku političku scenu kao jednog od ključnih igrača. Mada su i SAD i Evropa znali da će nakon raspada SSSR-a Rusija ostati veoma jaka zemlja, ipak ni jedni ni drugi nisu računali na tako brz povratak Rusije i njeno ponovno narastanje u svjetsku silu.

Posebno su SAD računale da imaju nešto više vremena da na prostoru Evropske unije stacioniraju svoje nove vojne baze s ciljem „borbe protiv terorizma“. SAD su unaprijed računale da će imati punu podršku Poljske, a da i stare članice Evropske unije Njemačka i Francuska neće imati ništa protiv u cilju zadržavanja vojnog balansa u odnosu prema sve jačoj Rusiji. Američka administracija zna da je njen ugled u svijetu ozbiljno narušen u vrijeme vladavine prethodne administracije predsjednika George W. Busha, posebno nakon njegove samovoljne odluke o intervenciji u Iraku. To je znao i američki predsjednik kada je odlučio da postavi svoje baze u Evropi i uspostavi antiraketni štit na poljskoj granici. Ovi planovi nisu završeni pozitivnim ishodom po SAD, jednostavno zato što je Bushova administracija zakasnila.

Sve veća koncentracija svjetske javnosti na naftu i gas, postavila je nove parametre i time Rusiju izdigla na poziciju veoma jakog ako ne i odlučujućeg igrača na tržištu energenata. Naime, Rusija raspolaže najvećim rezervama gasa u svijetu, 27% svjetskih rezervi gasa i 6% rezervi nafte pripada Rusiji. Ostalih sedam članica G-8 posjeduju 4% gasa i 9% nafte. Računajući da Rusija snabdijeva gasom Evropu, a neke članice Evropske unije skoro u potpunosti zavise od ruskog gasa, vratilo je Rusiji mjesto vrlo važnog globalnog igrača.

Veoma vještim potezom predsjednika Ruske vlade Vladimira Putina da sa Kazahstanom i Turkmenistanom obnovi gasovod kojim će se Evropa i dalje snabdijevati gasom iz ovih kaspjskih država preko ruske teritorije, potvrđeno

je da je Rusija nezaobilazan evropski partner u snabdijevanju energentima. Ovaj gasovod ozbiljno će uzdrmati projekat „Nabuko“ kojim je Evropska unija, uz podršku SAD-a, planirala da osigura alternativni tok nafte za Evropu zaobilazeći Rusiju iz Kaspijskog bazena. Kaspijski bazen slovi za najveći rezervoar neiskorištene nafte i gasa u svijetu (prema nekim istraživanjima 40% svjetskih rezervi gasa nalazi se u bivšim sovjetskim republikama na obali Kaspijskog mora (Kazahstan, Turkmenistan i Azerbejdžan). Ovaj region epicentar je koncentracije oko 20 multinacionalnih naftnih kompanija, i najopterećeniji je poligon za geostratešku šahovsku igru. Prema podacima Američkog ministarstva energije iz 2004. godine, u ovom bazenu se može pronaći oko 160 milijardi barela nafte i oko 100 triliona metara kubnih prirodnog gasa. Trenutne svjetske zalihe sirove nafte procjenjuju se na oko 141 milijardu tona, a rezerve svjetskog gasa oko 144 milijarde kubnih metara.

Zaokret ruske politike prema Iranu i intenzivna istočna politika, aktualizirale su koncept Zbignijewa Brzezinskog, nekadašnjeg savjetnika za nacionalnu sigurnost u vladi SAD-a, koji je prije 13 godina govoreći o američkoj dominaciji na evroazijskoj šahovskoj tabli iznio tada malo vjerovatan ali moguć scenarijski obrt. Analizirajući prostor evroazije po regionima (srednji region: Rusija, Ukrajina, Bjelorusija, Poljska, dijelovi Kazahstana i Kirgistana, istočni region: Kina, Indija, zapadni region: Zapadna Evropa i južni region: zemlje Kaspijskog zaljeva, Iran, Irak i Turska) istakao je da ukoliko srednji region odbaci zapadni region (Zapadnu Evropu) i uz to ako stavi pod kontrolu južni region i približi se istočnom regionu onda će američki primat u evroaziji biti dramatično ugrožen. Isto će se desiti ako se ujedine dva istočna igrača istakao je Brzezinski. Istovremeno to bi značilo izbacivanje Amerike iz zapadne periferije, što bi automatski bio kraj američkog učešća u igri na evropskoj šahovskoj tabli (Z. Brzezinski, *Velika šahovska tabla*). Rukovodeći se sopstvenom devizom da onaj ko kontroliše euroaziju, kontroliše cijeli svijet, te da ako Amerika ne bude svjetska sila broj jedan neće uopće biti sila (Z. Brzezinski, *Moć i princip*). Brzezinski je još 2003. godine, govoreći sa tadašnjim njemačkim ministrom vanjskih poslova Joschkom Fishcerom, o dosljednom transatlanskom stavu prema geopolitičkim temama, apelovao na Zapad da pronađu zajedničku strategiju da bi lakše izašli na kraj sa važnim geopolitičkim izazovima i u tom kontekstu više puta je apostrofirao potrebu da Zapad stalno ukazuje pomoć Ukrajini kako bi ista, indirektno uticala na demokratizaciju Rusije. „Vi Evropljani imate nacionalne cjeline koje su u okviru određenih granica u stanju da sprovode individualnu politiku. Ali mi nemamo evropskog partnera i to nam strašno nedostaje“, rekao je tada Brzezinski.*

Fischer se saglasio po pitanju Ukrajine, ali je rekao da će demokrati- zovana Rusija, zasnovana na vladavini zakona i tržišnoj ekonomiji, biti sila i značit će povratak Rusije na svjetsku scenu kao jedne od najvažnijih sila i da će Evropa morati računati na jaku i naprednu Rusiju kao važnog regionalnog partnera. Upravo to, jaka i napredna Rusija, kao jak i važan evropski regional- ni partner, najveći je problem za SAD. Američka percepcija uopće nije zasno- vana na ruskom totalitarizmu, autokratizmu nasilju i ugrožavanju osnovnih ljudskih prava i sloboda, već na činjenici da bi Rusija mogla vrlo lako postati globalna sila uključujući i ponovno podčinjavanje nezavisnih postsovjetskih država Moskvi. S obzirom da su ove zemlje izrazito bogate energentima, one su geostrateške zone američkog interesa. Amerika je posredno upozorila Ru- siju da ne izlazi iz demokratskih okvira, da dopusti bivšim sovjetskim država- ma, od kojih su neke i pored velikih energetske resursa izuzetno siromašne, da same razvijaju svoju nezavisnost. Ukrajina kao važan zapadni geostrateški partner u fokusu je američkih interesa. Tako je danas 15 godina od potpisiva- nja Povelje o posebnom partnerstvu između Ukrajine i NATO-a i polemike o granici širenja Evropske unije na istok, rezultat odluka da Evropska unija neće praviti granice sa susjedima na istoku. Ukrajinski prozapadno orijentisa- ni lideri koji su došli na vlast narandžastom revolucijom 2004. godine nisu se zadovoljavali ovim statusom, već su bili riješili da Ukrajina do 2015. godine postane pridruženi član Evropske unije, a 2008. godine na samitu NATO-a u Bukureštu da dobije Akcioni plan za članstvo u NATO-u. Pojačane separati- stičke tenzije u pruskoj pokrajini Krimu, te pojačan intenzitet ruskih aktiv- nosti u Kijevu manifestovali su se posebno 2006. godine energetsom krizom, kada je Rusija obustavila isporuku gasa Ukrajini, optužujući je da krade gas namijenjen Evropskoj uniji, dok je Ukrajina optužila Rusiju da krši sporazum kojim je regulisana cijena gasa do 2009. godine. Ustvari, Rusija je ovim ak- tom željela kazniti Ukrajinu za narandžastu revoluciju. Rusko zavrtnje gasa osjetile su sve evropske zemlje, a posebno Poljska i Njemačka koje preko ukrajinskog gasovoda zadovoljavaju 40 posto svojih potreba za gasom. Ova situacija prisilila je posebno ove dvije, a i ostale evropske zemlje da preispita- ju svoju energetske politiku i zavisnost od ruskog gasa.

Međutim, činjenice su da 40 posto evropskog gasa potiče iz uvoza, a 70 posto uvozi se iz Rusije, 90 posto od uvoza transportuje se kroz Ukrajinu, a Njemačka, Francuska i Italija najveći su kupci ukupne količine gasa koji Rusi- ja isporučuje Evropi. Države srednje i istočne Evrope skoro sav gas nabavljaju iz Rusije (Austrija 74 posto, Poljska 62 posto, Slovačka i Finska 100 posto) signal je Evropi za pažljive poteze.

.....

Izvor: Materijali i analize istih sa Samita G-8 u Heiligendammu, Njemačka, juli 2008

Sve ovo je još jedan pokazatelj da što prije treba uspostaviti alternativni pravac snabdijevanja Evrope gasom. Direktna reakcija Evropske unije uslijedila je aktueliziranjem alternativnog pravca putem transkaspijskog gasovoda koji bi išao preko Turske. U ovom smislu, implicitan je svakako i prijem Bugarske i Rumunije u Evropsku uniju, iako objektivno ove dvije zemlje ni danas tri godine poslije punopravnog članstva ne ispunjavaju uvjete za članstvo. Očito da je osnovni cilj bio dovesti Ukrajinu na periferiju Evropske unije. U svjetlu evropske ranjivosti ruskim gasom je svakako i diplomatski hladni sukob između Londona i Moskve 2007. godine. London kao glavni politički oslonac SAD-a u Evropi, zamjerio je Rusiji što je odbila da izruči bivšeg tajnog agenta Andreja Lugovoja, kojeg je Britansko tužilaštvo optužilo za ubistvo također bivšeg agenta KGB-a, britanskog državljanina Aleksandra Litvinenka, reakcija Londona je bila protjerivanje četvorice ruskih diplomata iz Britanije. Moskva je odbila izručiti Lugovoja, jer je to u suprotnosti sa ruskim Ustavom – izručenje ruskih državljana trećim zemljama, a kao kontra mjeru Londonu, Rusija je protjerala četvoricu britanskih diplomata iz Rusije. Dodatni ruski argument bio je da je Britanija pružila politički azil ruskim oligarsima koje je Putin po dolasku u Kremlj optužio za korupciju, te da se London, također ne odaziva zahtjevima Moskve da iste isporuči Rusiji. Boris Berezovsky, milijarder koji je javno kritikovao Putinovu politiku za londonski *Guardijan* u aprilu 2008. godine, izjavio je da priprema državni udar i nasilnu smjenu tadašnjeg ruskog predsjednika Putina. Moskva je zbog ovog tražila njegovo izručenje, ali se britanske vlasti nisu obazirale na ruski poziv. Ako je istina da je Berezovski po sopstvenim izjavama finansirao narandžastu revoluciju u Ukrajini kada je pobijedio prozapadno orijentisani Viktor Juščenko, onda je razumljiv zahtjev Rusije za njegovo izručenje. Nedostatak evropskog liderstva kao posljedica Bushove desetogodišnje ambivalentnosti u pogledu granice dometa evropske snage i jačine, najslabija je američka karika i najveći američki propust. Zapadna Evropa je trenutno najjači američki mostobran ka planetarnoj hegemoniji. Bez obzira na svu vojnu, ekonomsku, tehnološku i svaku drugu moć SAD su geografski veoma daleko od glavne arene. Zato je veza sa Evropom veoma bitna za SAD. Stiče se utisak da Amerika još uvijek nije definitivno odlučila da li želi potpuno ravnopravnu Evropu ili mlađeg brata sa kojim će sopstvene geostrateške interese samo koordinirati sa Evropom. Upravo taj Američki konformizam i apsolutna sigurnost u dugovječnost sopstvene hegemonije ili dugogodišnji ruski krah svele su Američki angažman u Evropi na davanje finansijske i logističke podrške što nije bilo dovoljno. Stalna polemika oko širenja Evropske unije ili NATO-a na istok definitivno je potvrdilo pisanje Brezezinskog da NATO pored toga što štiti američke intere-

se u Evropi, tu je i zbog američkog vojnog prisustva na tlu Evrope. Evropa je prihvatila ovakvu američku politiku, zato što joj je potrebna američka zaštita pošto sopstvenu nema. Pored toga, evropske države imale su i svoje lične interese, Njemačka je preko Amerike očekivala svoje nacionalno iskupljenje, Francuska ostvarenje napoleonskih ambicija, a Velika Britanija uslijed apsolutne dosljednosti američkoj politici za ostatak Evrope je postala irelevantan faktor. Zakašnjela američka reakcija zbog probuđene Rusije i predisponiranost iste za brz ekonomski oporavak i čvrstu regionalnu saradnju sa očito geopolitički nedefinisanom i ranjivom Evropom izazvalo je ozbiljnu pometnju u američkoj politici posebno pred kraj vladavine Bushove administracije, moglo bi se reći ishitrene akcije američke administracije o postavljanju antiraketnog štita u Poljskoj, rezultiralo je ruskim povlačenjem iz Sporazuma o konvencionalnim snagama u Evropi kojim se ograničava broj ofanzivnog naoružanja i kao takav je garant evropske sigurnosti. Iako se novi hladni rat vodi energentima, a ne nuklearnim bojivim glavama, izgleda da se američka administracija sve teže nosi sa novim Ruskim izazovima. Taktički manevar koji je Bushova administracija izvela 2007. godine pružajući podršku bliskostočnim saveznicima u ukupnom iznosu 63 milijarde dolara (30 Izraelu, 20 Saudijskoj Arabiji i 13 Egiptu) ima nedovoljan argument da će SAD uslijed nemogućnosti da nakon Iraka i trenutnog angažmana u Afganistanu preduzme još jednu invaziju, pogotovu ne na Iran. Vjerovatno će izraelskim napadom pokušati samo zastrašiti Iran, ali moraju računati da će to biti samo početak a nikako završetak sukoba sa Iranom. Tadašnji državni sekretar SAD-a Condoleezza Rice, koja je povodom dodijele ove pomoći posjetila Bliski istok, izjavila je da će to naoružanje pomoći jačanju umjerenih snaga u Zaljevu i njihovom regionalnom povezivanju u suprotstavljanju negativnim uticajima Sirije i Irana. Prva posjeta bivšeg britanskog premijera Gordona Browna američkom predsjedniku Bushu i njegova izjava o zaokretu britanske politike prema Americi na moment su upućivale na konačno Bushovo opredjeljenje da podrži nezavisniju Evropu, odnosno i spremnost Amerike da prihvati Evropu za globalnog partnera. Međutim, sa druge strane upućenost ostatka Evrope posebno Njemačke na Rusiju u svjetlu zavisnosti istih od ruskih energenata vratili su status quo po evropskom pitanju. Svjestan energetskeg potencijala Rusije, Putin je jasno stavio do znanja da je Rusija već spremna da dominira evroazijom i tako konkuriše Americi, sa krajnjim ciljem da ponovo postane vodeća svjetska sila. Putin je 2007. godine na 11. Međunarodnom ekonomskom forumu u Sankt Peterburgu istakao da je historija pokazala da situacija na cijelom euroazijskom prostoru najviše zavisi od stanja u Rusiji. U 2006. godini stopa ekonomskog rasta u Rusiji iznosila je 7 posto dok su se zlatne rezerve popele na

299 milijardi dolara. Iste godine, Rusija je pretekla SAD-a po prodaji naoružanja Indiji i Kini i ostvarila profit od sedam milijardi dolara. Vrlo važno je spomenuti raketni sistem za protivvazдушnu odbranu TOR-M1 u vrijednosti 700 miliona dolara koji je Rusija prodala Iranu, vrativši time bilateralne odnose dvije zemlje na zajednički kolosijek. Energetski osnažena Rusija odbila je da potpiše Energetsku povelju, dokument iz 1988. godine, kojim se bitno ograničava energetski potencijal i domet Rusije po tom osnovu upućujući države članice Evropske unije, na dugoročne bilateralne ugovore sa Rusijom. Putin im je rekao da je spreman na bilateralne razgovore jer su evropske zemlje glavni kupac ruskih energenata, a Rusija svakako ima interes za prodaju svojih energenata. Rusija je najveći snabdjevač Evrope gasom i drugi najveći snabdjevač naftom. Britanci su ovu Rusku ponudu ocijenili kao stavljanje „Putinove šape“ na cjevovod od kojeg zavisi život Zapadne Evrope. Ovisnost Evrope o ruskim energentima tako je rezultirala potpisivanjem dugoročnih bilateralnih ugovora: sa Francuskom do 2030. i Italijom do 2035. godine. Tako je Putinov program redefinisiranja energetske sigurnosti koji je iznio prilikom preuzimanja predsjedavanja G-8, a koji bi, pored potrošača, obuhvatio i zaštitu proizvođača u smislu stabilne i pouzdane tražnje, već konkretizovan na terenu. Ruski gasni gigant „Gazprom“ odlučio je da zadrži u sto postotnom vlasništvu jedno od najizazovnijih svjetskih nalazišta Stockman Field u Barentsovom moru, čime je zadao žestok udarac američkim multinacionalnim kompanijama. Ruski glavni cilj ovdje je ustvari da poražavajuće postsovjetske privatizacije energetskog sektora od zapadnih multinacionalnih kompanija vrati u ruske ruke. Ovo se praktično i manifestovalo oduzimanjem značajnog udjela Royal Dztch Shellu u najvećem azijskom energetskom projektu Sahalin-II na ruskom Dalekom istoku. Nakon Shella, ruska Vlada je oduzela licencu za iskorištavanje gasnog polja Kovitka nedaleko od Irkutska britansko-ruskoj naftnoj kompaniji TNK-BP, u kojoj je British Petroleum imao 50 postotni udio, sa obrazloženjem da nije zadovoljena dogovorena proizvodnja. Pozicioniranje Rusije kao veoma jakog igrača na energetskoj šahovskoj tabli potvrđuje i to što Rusija pored već izgrađenih podzemnih gasnih skladišta u Austriji, Mađarskoj, Slovačkoj i Srbiji te ponudama da gradi skladišta u cijeloj Evropi ojačava svoju poziciju kod najvećih kupaca gasa, kao što su Njemačka, Italija i Francuska. Rusija je reaktivirala postojeće projekte izgradnje gasovoda i naftovoda na Balkanu. Uz postojeće rusko-turski gasovod plava struja, ispod Crnog mora, sjeverna struja ispod Baltičkog mora, te postojeći glavni gasovod preko Ukrajine u središtu pažnje je svakako gasovod koji će sjeći Crno more paralelno sa plavom strujom, produžetkom preko Bugarske, Srbije, Mađarske prema Evropi. Poznato je da je Rusija preduzela ovaj korak kao alternativu

gasovodu „Nabuko“ čemu su se SAD oštro usprotivile. SAD su čak pozvale balkanske zemlje da ne učestvuju u ovom projektu, a vrijednost investicija je oko milijardu eura. Rusija je također izrazila spremnost da sa Bugarskom i Grčkom gradi naftovod „Burgas- Aleksandropolis“ u dužini 350 km. Nezaobilaznost Rusije u evropskoj energetskej priči i čvrsta namjera Moskve da se pozicionira kao ključni energetske partner Evrope i to ne samo u proizvodnji, već i u transportu energenata potvrdilo je Putinovo prisustvo na Međunarodnom energetske samitu u Zagrebu 2007. godine, kada je donio svježe potpisani ugovor između „Gazprom“a i italijanskog ENI-ja o gradnji gasovoda Južni tok ispod Crnog mora od Rusije do Bugarske. Na samitu u Zagrebu Putin je potencirao važnost slobode i neometane dostupnosti energije i energetske puteva, te zajedničkog ulaganja u projekte transporta i tranzita energenata za evropsko tržište nudeći Evropskoj uniji zajedničko energetske tržište. Putinovo prisustvo u Zagrebu označeno je kao ruske povratak na Balkan. Ponovno uspostavljanje saradnje sa Iranom, Kazahstanom, Turkmenistanom i Uzbekistanom evropska energetske utakmica prenesena je na evroazijske kopno. Pored članstva u G-8, Rusija je pokretač veoma važnih regionalnih organizacija, kao što su Šangajske organizacije za saradnju (SCO) gdje mjesto posmatrača imaju Indija, Pakistan i Iran, zatim Organizacija dogovora o kolektivnoj sigurnosti (ODBK), gdje vodeću ulogu imaju Rusija i Kina, te jedne od najvećih protivteža G-8 organizacije BRIK (Brazil, Rusija, Indija, Kina), koja je prema istraživanjima nekih investicionih banaka pretekla SAD u energetskej industriji. Na Iransku inicijativu Rusija razmišlja o stvaranju gasnog OPEC-a. Činjenice da savremeni svijet sve više treba energiju i da potražnja za energijom sve više raste, to Rusiju vraća na poziciju važnog globalnog igrača. Svjestan nove pozicije Rusije, američke predsjednik Bush na samitu u Heiligendammu na novinarsko pitanje o mogućnosti instrumentalizacije ruske energetske moći u političke svrhe, uputio je apel svijetu da što više koristi nuklearnu energiju. Ipak, Rusija i dalje nema američke odobrenje za članstvo u Svjetskej trgovinskej organizaciji (WTO), to i još nekoliko ruske krizne tačke, davale su Bushu adut da Putina ima u šaci za dalje pregovore i međusobne ustupke. U Heiligendammu, sve je stavljeno pod upitnik. Umjesto da lako slomi ili eventualno kupi Putina međusobnim ustupcima, Bush se suočio sa istinskim svjetske liderom. Svjetske čelnici suočili su se sa veoma inteligentnim i mudrim liderom koji podržava borbu protiv terorizma, ali se bori i protiv postavljanja američke štita na ruske granicama. Umjesto Poljske Putin je američke predsjedniku Bushu ponudio zajedničku saradnju na projektu antiraketnog štita na azerbejdžanskoj granici, jer je puno pogodnija pošto je bliža potencijalnim terorističkim grupama protiv kojih se navodno radi antiraketni štit. Ovom

ponudom Putin je našao zatečenog i američkog predsjednika i njegove evropske partnere. Jednostavno Putin nije upao u zamku o nespremnosti na dijalog sa svijetom u vezi sa najvažnijim globalizacijskim pitanjem, već im je mudro ponudio konkretno kompromisno rješenje u konstruktivnoj zajedničkoj borbi protiv terorizma. Bush na ovu ponudu u prvi mah nije imao nikakav odgovor, a tek kasnije poslije konsultacija sa administracijom izjavio je da mu se baš ne dopada da na ovom za SAD najvažnijem projektu bude gost kod Putina. Uslijedio je poziv Putinu na porodično domaćinstvo u Kennebunkportu, gdje je američki predsjednik ugostio ruskog kolegu na domaćem terenu, ali i nakon sastanka predsjednički stavovi nisu se promijenili. Tako je faktički u Heiligendammu generisan potencijalni novi hladni sukob između Istoka i Zapada, ali nezaobilazna dimenzija sa sastanka G-8 u Heiligendammu jeste upravo demonstracija nove ruske moći. Stiče se utisak da američka globalna premoć gubi na svojoj jačini. Ova konstatacija uočljiva je i po izjavama ruskog predsjednika na samitu crnomorske ekonomske saradnje u Istanbulu jula 2008, da cijeli svijet mora da zna da su Balkan i oblast Crnog mora od naročitog interesa za Rusiju. Ovu izjavu Putin je potvrdio svojim prisustvom na Međunarodnom energetsom samitu u Zagrebu kada je bio vidno uzrujan zbog bezuspješnih pokušaja da Rusija postane članica WTO-a. Putin je na 11. međunarodnom ekonomskom forumu u Sankt Peterburgu rekao da će Rusija, ukoliko ne može postati članom WTO, osnovati analognu evroazijsku organizaciju. Još, vjerovatnije, žešću Putinovu reakciju trebalo je očekivati poslije NATO samita u Bukureštu 2008. godine, kada je na dnevnom redu zasjedanja NATO-a bila dodjela Akcionog plana za članstvo (MAP-a) Ukrajini i Gruziji. Reakciju je spriječila njemačka kancelarka Angela Merkel koja je u ulozi važnog evropskog medijatora spriječila američku administraciju da u tom trenutku postavi to pitanje. Tako je pitanje ulaska ove dvije zemlje u Akcioni plan za članstvo u NATO-u prolongirano do daljnjeg. Odmjeravanje snaga između SAD i Rusije sigurno će se nastaviti.

U svjetlu prethodnih geopolitičkih kretanja veoma je interesantno razmišljanje Vladimira Putina (iz intervjuja koji je Putin, tada ruski predsjednik dao njemačkom *Der Spiegelu* na samitu u Heiligendammu).

Na novinarsku konstataciju da su se odnosi između Rusije i Njemačke, a posebno Rusije i SAD-a pogoršali, te pitanje: „Idemo li ka novom hladnom ratu“?

Putin je odgovorio: „U međunarodnim pitanjima i odnosima među državama teško se može koristiti terminologija koja bi odgovarala odnosima među ljudima. U odnosima među državama, interesi neke zemlje treba da budu stavljeni u korelaciju sa interesima drugih zemalja i treba da se nađe kompromis kada se rješavaju najsloženija pitanja. Najsloženije pitanje danas je što neki od učesnika međunarodnog dijaloga vjeruju da njihove ideje predstavljaju konačnu istinu. To ne olakšava stvaranje atmosfere povjerenja. Situaciju ne treba da dramaturizujemo. Ako svoju poziciju izražavamo na otvoren i pošten način, to ne znači da tražimo konfrontaciju. Apsolutno sam ubijeđen da bi u međunarodnim odnosima trebalo ne samo da uspostavimo praksu otvorene i poštene diskusije već i vještine pronalazjenja kompromisa. Neke krize sa kojima se međunarodna zajednica morala da suoči u takvom slučaju ne bi bile moguće. Čak ni događaji u Iraku ne bi prouzrokovali tolike glavobolje SAD. Sjećate se da smo se mi protivili vojnim akcijama u Iraku. I dalje smo ubijeđeni da su se ciljevi koji su u to vrijeme bili pred nama mogli postići drugačijim sredstvima. A rezultati bi po mom mišljenju bili bolji nego ovi koje vidimo danas.“

Na pitanje novinara o problemu između Moskve i Washingtona, zbog plana SAD-a o postavljanju raketnog štita u Istočnoj Evropi, te da li očekuje da SAD napuste svoj plan ili imate na umu neke druge ciljeve?

Putin: „Povukli smo naše teško naoružanje po sporazumu iza Urala, smanjili smo naše vojne snage za 300.000 ljudi i preduzeli smo još neke korake“. „Šta imamo za uzvrat“? „Vidimo da se Istočna Evropa puni novom vojnom opremom, novom vojskom, u Rumuniji i Bugarskoj, a tu je i radar u Češkoj i raketni sistem u Poljskoj. Ono što se događa jeste jednostrano razoružavanje Rusije. A mi bismo očekivali da postoji spremnost naših partnera u Evropi da učine to isto, ali umjesto toga prisutno je dovlačenje novih sistema oružja u Istočnu Evropu. Šta bi trebalo da radimo u takvim uslovima“?

Ali, da li taj sistem zaista predstavlja opasnost po Rusiju?

Putin: „Kada govorimo o sistemu raketne odbrane, to nije naprosto sistem raketne odbrane onakav kakav jeste – kada se on instalira on će raditi po automatizmu, povezan sa cjelokupnim nuklearnim potencijalom SAD. Prvi put u historiji evropskog kontinenta, biće elemenata nuklearnog potencijala SAD, što potpuno mijenja čitavu konfiguraciju međunarodne

sigurnosti. Kako se to objašnjava? Da je neophodno braniti se od iranskih raketa. Ali takvih raketa nema. Iran nema rakete dometa 5000–8000 km. Govore nam da se sistem protivrakete odbrane instalira radi zaštite od nečega što ne postoji. Zato mi vjerujemo da nema razloga, ni osnova za uspostavljanje antiraketnog sistema u Istočnoj Evropi, i naravno da moramo da odgovorimo na to.“

Šta vi tačno hoćete?

Putin: „Hoćemo da nas čuju. Ne isključujemo da se naši američki partneri možda predomisle oko svoje odluke. Mislim da svako posjeduje zdrav razum. Ali ako se to ne dogodi, nas ne mogu pozivati na odgovornost zbog naših recipročnih koraka. Jer nismo mi ti koji su pokrenuli trku u naoružanju koja se nagovještava u Evropi. Hoćemo da svi razumiju da nećemo preuzeti nikakvu odgovornost za to, niti ćemo dopustiti da nas krive ako sada poboljšamo svoj sistem strateškog nuklearnog naoružanja. Taj sistem raketne odbrane stvara iluziju zaštićenosti, ali on povećava mogućnost pokretanja nuklearnog sukoba. Prisutno je dakle, kršenje, remećenje strateške ravnoteže u svijetu, da bi se ta ravnoteža osigurala, mi moramo da uspostavimo sistem koji će biti u stanju da probije sistem raketne odbrane.“

Zašto su Amerikanci tako uporni ako je tako jasno da taj plan nije potreban?

Putin: „Možda zato da bi nas pogurali da učinimo recipročne korake, kako bi se izbjeglo dalje približavanje Rusije Evropi. Ne tvrdim to, ali ne mogu da isključim tu mogućnost. Ali, ako je tako, to je samo još jedna greška.“

A šta je sa problemima sa kojima su se Shell i British Petroleum susreli u Rusiji kada je riječ o njihovim licencama za proizvodnju nafte i gasa?

Putin: „Da li ste pročitali Shelov ugovor? To je bio jedan kolonijalni sporazum koji nema nikakve veze sa interesima Ruske Federacije. Mogu samo da žalim što su početkom devedesetih godina ruski zvaničnici uradili nešto tako, nešto zbog čega bi trebalo da odu u zatvor. Provođenje tog sporazuma za rezultat je imalo činjenicu da je drugima dopušteno da jedan dug period eksploatišu naše prirodne resurse, a da mi ne dobijemo ništa zauzvat. Da su naši partneri ispunjavali obaveze, mi ne bismo imali izgleda da izmijenimo tu situaciju. Ali njihova je krivica što su prekršili naše ekološke propise. To je činjenica koja je potvrđena objektivnim podacima, a naši partneri to čak i ne poriču. U prošlosti je “Gazprom” dobio nekoliko ponuda da investira u ovaj projekat, ali je odbio da to učini. “Gazprom” je unio puno novca. Osam milijardi dolara. To je bila tržišna cijena.“

Šta je sa slučajem British Petroleumom?

Putin: „Svaka zemlja ima sopstvene zakone koji regulišu eksploataciju prirodnih resursa. Ako neko misli da u Rusiji ta pravila ne moraju da se poštuju, griješi. Ruski poslovni ljudi, kao što su Viktor Vekselberg i Vladimir Potanjin su također investitori na nalazištu Kovitha. Svi partneri su zajednički obavezani da eksploatišu ovo polje. Oni međutim nasuprot sporazumu, do danas nisu ništa uradili. Licence su kupili još ranih devedesetih godina. Tamo svakako ima različitih problema, ali koliko bi još trebalo da nastavimo da strpljivo čekamo? Na kraju krajeva, govorimo o dva triliona kubnih metara prirodnog gasa, što je više od ukupnih rezervi Kanade. Mogućnost da se njihove licence ponovo povuku je svakako u igri.“

Kako hoćete da uđete u historiju?

Putin: Historičari će procijeniti šta smo ja i moj narod postigli u ovih osam godina. Ponovo smo uspostavili teritorijalni integritet Rusije, ojačali smo državu, napravili pomak u pravcu višepartijskog sistema i obnovili potencijal naših oružanih snaga. Naša privreda je u prvom kvartalu ove godine zabilježila rast od 7,7 odsto. Kada sam postao predsjednik, 30 odsto Rusa je živjelo ispod granice siromaštva. Taj broj danas je spao na 15 odsto. Otplatili smo svoj spoljni dug, koji je bio veoma veliki. Dugo smo imali bijeg kapitala od 15 – 20 milijardi dolara godišnje. Prošle godine je, po prvi put, u Rusiju ušlo više kapitala nego što je iz nje izašlo – ukupno 41 mlrd dolara. To nam omogućava da se pozabavimo postojećim socijalnim problemima i da premostimo jaz u prihodima između onih koji su vrlo bogati i onih koji nemaju gotovo ništa“. Kraj razgovora sa Putinom.

Da će se novi hladni rat istovremeno voditi energentima (Rusija) i raketama (SAD) najbolje se vidi na primjeru Bugarske.

Ideja o izgradnji protivraketnog štita u Bugarskoj umjesto u Poljskoj – Najveći test bugarske vanjske politike

U svom prvom predavanju u Bugarskoj pred Atlanskim klubom 12. februara ove godine novi ambasador SAD-a Džejms Vorlik je izjavio: „Bugarska može odigrati važnu ulogu u protivraketnoj odbrani. U ovoj fazi razmatramo mogućnosti na tehničkom i političkom nivou. Bugarski geografski položaj, iskazani interes i saradnja sa nama, govore nam da će se razgovori nastaviti i da će oni biti produktivni. Nismo još u fazi zvaničnih pregovora ali se održavaju

konsultacije na nekoliko nivoa i ovdje u Bugarskoj i u Vašingtonu. Trenutno moramo biti sigurni da Bugarska vlada razumije viziju SAD-a, da razumje tehničke zahtjeve sistema i posljedica njenog raspolaganja. U ovoj etapi mi mijenjamo informacije i stavljamo temelje za buduće pregovore“, objasnio je američki ambasador.

Ova izjava izazvala je mnogo komentara i različitu reakciju javnog mišljenja u Bugarskoj, posebno ako se od ranije zna da na pitanjima spoljne politike Bugarske postoje ozbiljna neslaganja između kabineta Predsjednika države Georgi Prvanova i kabineta premijera Bojka Borisova. Međutim vidljivo je i nerazumijevanje suštine izgradnje nepropustivog protivraketnog kišobrana. Ostvarivanje ove ideje neki vide kao put prema zaustavljanju takmičenja u naoružanju. Ako se može konstruisati apsolutno nepropustiv štit, on će vojne arsenale pretvoriti u besmislicu. Istim ovim argumentima je bivši američki predsjednik Ronald Regan ubijeđivao Mihajla Gorbačova 1986. godine na sastanku u Rejkjaviku. Tada je Regan obećao Gorbačovu da će SAD napraviti protivraketnu školjku i za SSSR i da će im isti pokloniti. Vjerovatno je to i tada bilo sa velikom dozom ozbiljnosti, ali vrijeme je bilo tako da se to prihvaćalo sa osmjehom na licu. Od SSSR-a tada je rečeno ako neko povjeruje da je stvorio neprobojni štit on se može predati izazovu da prvi počne napad protiv drugih pa čak i sa nuklearnim sredstvima. Malo ljudi je smatralo da je protivraketni štit realna alternativa strateške paralize koja postoji uz uzajamno osigurano uništavanje što bi bila svaka avantura sa pokretanjem raketno nuklearnih potencijala. Već dugo SAD objašnjavaju mogućnost za izgradnju nepropustivog protivraketnog štita za sebe i eventualno za svoje saveznike. Od 80-ih godina 20. vijeka u SAD-u postoji izazov vojno-tehničkim, ekonomskim i tehničkim stručnjacima kako da izrade sisteme za kopno more, u vazduhu i u vasioni koji će uništavati napadajuća sredstva protivnika, prije nego ista dostignu cilj. Sada imamo dobar povod da razmislimo o genijalnoj ideji nekadašnjeg ministra odbrane SAD-a Roberta Maknemare, koja je bila sintetizirana u Ugovoru o protivraketnoj odbrani između SSSR-a i SAD potpisanog još 1972 . godine. Upravo se na njemu dugo temeljila strateška stabilnost u svijetu. Maknamare je 1968. godine predložio SSSR-u da odustanu od izgradnje protivraketnih kišobrana, da time ujedno stopiraju razvoj modernih napadajućih sredstava. Ta ideja je prihvaćena, a sve do tada protiv svakog novog „štita“ pojavljivao se „novi mač“ i na taj način zavijala se spirala u takmičenju u naoružavanju.

Poslije „hladnog rata“ pojavile su se nove opasnosti i SAD su potražile nove odgovore. Najimpresivniji je svakako izgradnja protivraketnog štita. Ali, potrebno je još jednom napomenuti da postoje ozbiljne sumnje od eminent-

tnih eksperata pa čak i nosioca laureata Nobelove nagrade, da je izgradnja nepropustive školjke praktički moguća. Događaji od 11. septembra 2001. godine pojačali su ove sumnje. Ne raketama, već sredstvima građanske avijacije uništeni su simboli američke ekonomije i vojne moći. Međutim, ovaj događaj je još više podstakao Ameriku da ubrza praktične korake ka izgradnji takvog sistema koji će riješiti problem sigurnosti Amerike. Sada Bugarska stoji ispred ove realnosti, ali Amerika još sumnja da je Bugarska spremna na ovaj izazov. Javno mnijenje u Bugarskoj nikada nije ozbiljno razmatralo tehničke mogućnosti takvog projekta, a posebno ne geostrateške i političke posljedice instaliranja takvog projekta. Izgleda da javno mnijenje u Bugarskoj ipak nije spremno da prihvati ovu ideju SAD, jer se sve više pojavljuju prejake reakcije. Političke partije posebno opozicione nisu spremne da zauzmu odgovorne pozicije i komentari su uglavnom u poznatim partizanskim parolama. Oni prave ozbiljne probleme i državnim organima. Bugarska se nalazi u veoma teškoj situaciji između Vašingtona i Moskve uglavnom zbog oštrih reakcija iz Moskve i sve očiglednijih pritisaka da Bugarska odluči između raketa i energenata. Sa druge strane na Bugarsku se vrši pritisak kao članicu NATO saveza. To potvrđuje i skorašnja izjava američkog analitičara D. Sitalidisa koji je rekao: „Bugarska će biti izuzetno važan izazov za budući kredibilitet NATO-a. Postoji samo jedna mogućnost ista odbrana za sve članice NATO-a, ista sigurnost svim članicama.“ Pritisak Rusije na Bugarsku pa i Rumuniju prvenstveno ucjenama oko snabdijevanja energentima, da ne mogu prihvatiti američki plan bez ruskog odobrenja, znači istovremeno da se ove dvije zemlje članice NATO-a i EU trebaju odreći svoje sigurnosti. Ovo je direktni atak na političku cjelinu NATO saveza. Bugarska je u vrlo komplikovanoj poziciji jer oba energetska toka i „Nabuko“ i Južni tok trebaju proći njenom teritorijom. Olakšavajuća okolnost je što SAD, a do skoro i kompletna EU, podržavaju projekt „Nabuko“ i što američki evropski saveznici nisu jedinstveno prihvatili ideju o izgradnji američkog protivraketnog kišobrana na teritoriji Bugarske (očigledno je u pitanju drugi gasovod „Južni tok“). Sada se u NATO-u razmatraju mogućnosti za izgradnju protivraketnog sistema saveza, gdje će SAD opet imati glavnu ulogu. Neke evropske države su za da se to mora raditi uz koordinaciju sa Rusijom. Uz stare argumente za potrebu izgradnje protivraketnog štita pojavili su se i novi razlozi o novo očekivanim prijetnjama, sa čime Amerika računa kao argumentom da sistem nije usmjeren protiv Rusije već trenutnih i nadolazećih prijetnji. Najsvježije analize govore da bi se izlaz mogao naći u tome što taj štit neće moći uhvatiti ruska napadajuća sredstva. Ako se američka tehnologija bude razvijala ovim tempom pretpostavlja se da će do 2018. godine novi štit biti instaliran (najvjerojatnije u Bugarskoj), isti

će pokriti sve evropske zemlje članice NATO-a, protiv iranskih raketa samo će mali dio Turske ostati otkriven. Ovo je velika promjena u odnosu na prethodni plan, čiji je glavni cilj bio da čuva Ameriku od međunarodnih opasnosti, a da bi veliki dijelovi Evrope ostali otkriveni. Novi sistem je ustvari mnogo manja opasnost za ruski nuklearni potencijal. CM-3 sistem je sada sa manjim dometom i sporijom brzinom leta od onog koga je predlagala Bushova administracija da se instalira u Poljskoj. Putin zahtijeva da i ako eventualno dođe do dogovora, onda radar budućeg sistema mora biti instaliran u Rumuniji, a rakete hvatači južnije u Bugarskoj, što znači da sistem neće moći spriječiti ruske rakete usmjerene na Ameriku preko Antarktika. Osnovne zamjerke Rusije, Bugarskoj i Rumuniji trenutno su da Moskva nije bila obaviještena o ovim namjerama Bugarske i Rumunije odnosno SAD. U ovoj etapi Bugarska nastoji po svaku cijenu, naći širi politički konsenzus kako ne bi ugrozila južno krilo NATO-a, a zbog važnih energetske projekata koje Rusija planira graditi prema Evropi preko Bugarske teritorije („Južni tok“ nakon ulaska na Bugarsku teritoriju planiran je da se na Bugarskom kopnu grana sjeverni dio preko Srbije za Evropu, a južni krak preko Grčke i Jadranskog mora za Italiju), što bi Bugarskoj omogućilo ogromnu zaradu na transportu gasa, zato Bugarska želi dobru saradnju sa Moskvom. Sve je prisutnije razmišljanje da Bugarska ne može biti sigurna na osnovu bilateralnog sporazuma sa SAD-om, zato se sve više zagovara rješenje koje će biti dogovoreno u okvirima NATO-a i Evropske unije. Sve su glasnije snage koje zagovaraju stav da Bugarska ne može prihvatiti jednostrano rješenje za stavljanje elemenata za protivraketsku odbranu na svoju teritoriju, već da se ide na rješenja koja garantiraju sigurnost u evroatlantskom prostoru što treba rješavati u institucijama NATO-a i Evropske unije a ne jednostrano, kako to žele SAD.

Da je na sceni istinski povratak Rusije na globalnu političku scenu i da je američka administracija zakasnila da Rusiju drži na koljenima gdje je ona bila devedesetih godina nakon raspada SSSR-a više je pokazatelj.

Igre oko Ukrajine i njenog dovođenja na rub Evropske unije kao i na korak do prijema u punopravno članstvo NATO-a, što je bio strateški cilj američke administracije, a doskora i članica Evropske unije nakon evropske energetske krize u zimu 2006. godine naglo se promijenio u korist Moskve. Stare članice Evropske unije, posebno Njemačka i Francuska, nisu više bile spremne da podržavaju SAD, već su se tome i otvoreno usprotivile i spriječile do-djeljivanje Akcionog plana za članstvo u NATO-u Ukrajini i Gruziji na samitu NATO-a u Bukureštu 2008. godine. Proamerički orijentisana premijerka Julija Timošenko sve se teže nosila sa novonastalom situacijom u zemlji, a znamo da je Timošenko na vlast došla 2004. godine u poznatoj „narandžastoj revoluciji“

uz otvorenu podršku SAD-a. Pasivnost američke administracije i agresivnost ruskog premijera primorali su vlasti u Kijevu da u januaru ove godine raspišu vanredne predsjedničke izbore. Situacija je ponovo bila ista kao i na izborima 2004. godine, znači glavni konkurenti su bili tada aktuelna, premijerka Julija Timošenko i opozicioni lider „partije regiona“ Viktor Janukovič, inače pro-ruski orijentisani političar koji ima punu podršku u jugoistočnom proruskom dijelu Ukrajine. Nakon tijesnih razlika u prvom krugu morao se organizovati drugi krug izbora na kojima je Viktor Janukovič pobijedio i tako postao predsjednik Ukrajine. Iako je Janukovič u prvim istupima izjavio da članstvo u Evropskoj uniji ostaje prioritet spoljne politike Kijeva, i to potvrdio prilikom prve zvanične posjete Briselu, ipak treba imati u vidu da je Janukovič prvo posjetio Moskvu. Nakon posjete Moskvi, Janukovič je izjavio da Ukrajina mora iskoristiti svoj geopolitički položaj i postati most između Rusije i Zapada, te da je potrebno odmah obnoviti ekonomiju u saradnji sa Rusijom i smanjiti političke tenzije u zemlji. „Naša zemlja ima evropske korijene, međutim mi smo vezani historijskim, kulturnim i ekonomskim vezama sa Rusijom, zato nam je prioritet uspostaviti odnose sa Rusijom kao strateškim ekonomskim partnerom“, izjavio je Janukovič. Nakon vrlo brzih uzvratnih posjeta i predsjednika Rusije Dimitrija Medvedeva a zatim i premijera Vladimira Putina Ukrajini uslijedilo je potpisivanje tri veoma važna sporazuma:

1. Sporazuma o evropskoj sigurnosti,
2. Sporazuma o sigurnosti Crnomorske regije i
3. Sporazuma oko regulisanja problema oko Pridnjestrovlja.

Pored ova tri najbitnija sporazuma potpisano je više bilateralnih sporazuma između dvije zemlje, a veoma važan je i sporazum o ostanku ruske Crnomorske flote na Krimu i nakon 2017. godine. Ako ovome dodamo i primjetno neslaganje između SAD-a i evropskih partnera u okviru NATO-a, prvo oko intervencije u Iraku, pa i nekih akcija u Afganistanu možemo zaključiti da je došlo do ozbiljnog preispitivanja transatlanskih odnosa između NATO-a i Evropske unije. S obzirom da je na pomolu stvaranje evropskih vojnih snaga kako ga vojni analitičari nazivaju „NATO u NATO-u“ i približavanje istog Rusiji, to može biti ozbiljan izazov za budući evropski ali globalni sigurnosni sistem. Na pitanje oko gasovoda „Južni tok“ vidi li to kao ucjenu Rusije, Janukovič je odgovorio da to vidi kao konkurentsku borbu a ne kao ucjenu. Vrlo brzo nakon ove izjave došlo je do potpisivanja sporazuma između ruskog „Gazprom“a i ukrajinskog „Naftogaza“ o modernizaciji gasovoda kroz Ukrajinu koji će u mnogome ostati konkurencija Južnom toku. Uloga Ukrajine u transportu ruskog gasa za Evropu ponovo postaje prioritet, posebno ako se uzme u obzir da Turska sve više odugovlači da potpiše sporazum sa

Rusijom oko prolaska gasovoda „Južni tok“ kroz turske teritorijalne vode u Crnom moru. Ako do sporazuma ne dođe nije isključeno da bi nakon zatopljenja rusko-ukrajinskih odnosa trasa gasovoda „Južni tok“ mogla biti pomjerena sjeverno u ukrajinske teritorijalne vode. Nedavna ponuda ruskog premijera Putina predsjedniku Janukoviču da se uključi u carinsku uniju koju je Rusija potpisala sa Bjelorusijom i Kazahstanom, te ako znamo da će Putin najvjerojatnije 2012. godine ponovo preuzeti dužnost predsjednika Rusije, i da se sve češće najavljuje uspostavu zajedničke monete sa Bjelorusijom, Kazahstanom a moguće i Ukrajinom, možemo se zapitati nije li na pomolu izgradnja novog SSSR-a? Pod možda drugim nazivom. Igra na evroazijskoj šahovskoj tabli se očigledno nastavlja.

Pored statusa Ukrajine pitanje izgradnje gasovoda „Južni tok“ ipak je najjači argument Rusije u njenom povratku na geopolitičku scenu. Da Moskva odnosno premijer Rusije Putin ništa nije prepustio slučaju i da je njegova pozicija u ovoj partiji šaha mnogo bolja u odnosu na SAD pokazuje gasovod „Južni tok“. Gradnja ovog gasovoda mogla bi da počne već sljedeće godine, pošto se radi o isplativom projektu iza koga stoji ruski kapital i kapital nekoliko zapadnih banaka. Kapacitet gasovoda „Južni tok“, koji bi od Novorosijska ispod Crnog mora trebao da transportuje gas ka Evropi, biće veći nego je to prvobitno planirano. Predviđa se da se ovim gasovodom godišnje prema Evropi transportuje od 35 do 41 milijardu kubnih metara gasa. Razlog za povećanje kapaciteta je što se sve veći broj zemalja priključuje ovom velikom projektu. Sve češće spominjanje ovog gasovoda u pozitivnom od Evropske komisije, u Moskvi shvataju kao principijelni zaokret prema „južnom energetsom koridoru“. Do prije samo nekoliko mjeseci Evropska unija je davala prioritet konkurentskom projektu „Nabuko“, zamišljenom za transport gasa u Evropsku uniju iz centralne Azije i prikaspijske regije. Nesposobnost sklapanja dugoročnih sporazuma o kupovini gasa, prvenstveno od Turkmenistana, stavljaju sve više znak pitanja u ekonomsku opravdanost „Nabuka“. Austrija je planirana da bude glavna petlja za transport ruskog gasa preko gasovoda „Južni tok“ za Italiju, Francusku, Njemačku, Mađarsku, Sloveniju i Hrvatsku. S obzirom da je Austrija učesnik i u konkurentskom projektu gasovoda „Nabuko“, kojim se gas iz kaspiskog regiona treba dopremiti u Evropu, zaobilazeći Rusiju, Austriji odnosno naftnoj kompaniji „OMV“ trebalo je jakih argumenata da rusima objasne da se dva gasovoda rade za različite naručioce i da su oba ekonomski isplativa te da jedan drugom neće predstavljati konkurenciju. Rusi to vide drugačije te su nakon ratifikovanja sporazuma između Rusije i Austrije o učešću Austrije u ovom projektu trijumfalno izjavili „zadat je odlučujući udarac *Nabuku*“. Energetski stručnjaci vide razvoj situacije prema ruskom tuma-

čenju i da će to ići na uštrb „Nabuka“, posebno što su kapaciteti „Južnog toka“ kroz Austriju dvostruko veći od „Nabuka“ (63 prema 31 milijarde kubnih metara gasa). Ipak, u javnost je procurila vijest da je Beč od Moskve zahtijevao neke ustupke kako bi Austrija dala prioritet gasovodu „Južni tok“ u odnosu na „Nabuko“. Ustupci su se odnosili da Moskva dozvoli da austrijska nacionalna aviokompanija može da obnovi letove za Rusiju jer im je to pravo uskraćeno nakon što je Njemačka „Lufthanza“ postala većinski vlasnik. Drugi zahtjev Beča bio je da se omogući izgradnja dionice široke pruge (ruskog standarda) od Košica, preko Bratislave do Beča. Tako bi Beč postao glavna utovarna stanica željezničkog saobraćaja iz zapadne Evrope za Aziju. Da je ruski premijer u mnogo boljoj poziciji i da je gasovod „Južni tok“ dobro isplaniran te da je na mogućim kritičnim tačkama Putin već sada planirao alternativu pored Ukrajine, gdje je već osigurao rezervni pravac kroz ukrajinske teritorijalne vode, ako Turska zbog svog partnera SAD ne dozvoli da gasovod ide kroz turske teritorijalne vode u Crnom moru, zbog nesigurnosti u Austriju (ista učestvuje i projektu „Nabuko“), Putin je u novembru prošle godine potpisao sporazum sa slovenačkim premijerom Borutom Pahorom da jedan krak Južnog toka iz Austrije ide u Sloveniju. Međutim, nije isključeno da ovdje može doći do suprotne situacije da glavni čvor gasovoda bude u Sloveniji, a da Austrija sada iz Slovenije dobije jedan krak. Sve će zavisiti kako će se Austrija ponašati oko drugog gasovoda „Nabuko“.

Bugarska ponovo na udaru

Američka administracija ovih dana vrši snažan pritisak na Bugarsku da prekine svaki vid saradnje sa Rusijom na projektu Južni tok. Bugarska vlada za sada odbija da raskine postojeći energetski sporazum. Skorašnja izjava bugarskog predsjednika Prvanova da početak izgradnje Južnog toka zavisi od drugih a ne od Bugarske upućuje da Evropska unija ipak sve više vrši pritisak na Bugarsku da razmisli o gradnji „Nabuka“. Zato izjava bugarskog predsjednika sve više liči na kupovanje vremena zbog pritiska kojima je Bugarska izložena. Ako pritisak američke administracije uspije i Bugarska se opredijeli za projekt „Nabuko“, onda će najvjerojatnije „Južni tok“ morati biti pomjeren sjeverno, što je Putin davno shvatio i započeo otopljanje odnosa sa Ukrajinom. Ipak, Bugarska ostaje centralna zemlja kada je u pitanju gasovod „Južni tok“. I sam bugarski šef nedavno je potvrdio da dogovori koji su postignuti u posljednjih šest mjeseci sa Azerbejdžanom, Egiptom i drugim zemljama cr-

nomorskog i kaspijskog regiona i „arapskog svijeta“ omogućuju Bugarskoj da postane važna karika u realizaciji projekta „Nabuko“, ali za sada nema dovoljno gasa za ovaj projekt, što ne znači da se odustaje od novih nalazišta. Uvidjevši da sve više zemalja Evropske unije opravdava izgradnju „Južnog toka“, a sa sumnjom govore o „Nabuku“, dovelo je Bugarsku u veoma nezahvalnu poziciju. Da li Americi reći ne sa raketnim štitom i time ugroziti vlastitu sigurnost pa i kredibilitet NATO-a, izgubiti veliku ekonomsku dobit (jer je gasovod „Nabuko“ planiran da prođe kompletnom teritorijom od juga do sjevera Bugarske), ili reći ne Moskvi pa izgubiti gasovod „Južni tok“ i, što je mnogo važnije, iznevjeriti partnere u Evropskoj uniji koji očigledno sve više zaboravljaju gasovod „Nabuko“, a sve više podržavaju Rusiju i izgradnju gasovoda „Južni tok“.

Rješenje ove dileme postalo je vrlo aktuelno ovih dana. Bugarska pod pritiskom partnera iz Evropske unije odlučila je prednost dati gasovodu „Južni tok“, ali tu uslugu planira dobro naplatiti. Naime, Bugarska je objavila da ulazi u projekt „Južni tok“ ako Moskva smanji cijenu gasa za Bugarsku i ako ukloni posrednike u ugovoru o snabdijevanju, te ako sadašnji gasovodi u Bugarskoj postanu vlasništvo Bugarske, a da novi cjevovodi koji će se izgraditi pripadaju i jednoj i drugoj zemlji na paritetnoj osnovi. Izjava predsjednika uprave „Gazproma“ Alekseja Milera od 25. jula ove godine da je sada izvađen i posljednji kamenčić iz „ruske cipele“ i da je dobijena potvrda da će „Južni tok“ ići preko Bugarske, znači da je Rusija prihvatila zahtjeve Bugarske i da „mapa puta“ gasovoda može biti potpisana. Sada je američka administracija na potezu, ali ponovo sa zakašnjenjem.

Olakšavajuća okolnost za Bugarsku, za Evropsku uniju pa i za SAD, mogao bi biti spajanje gasovoda „Južni tok“ i „Nabuko“ na mjestima gdje se oni ukrštaju, ovo je ipak teško zamislivo. Sa ovom idejom u javnost je izašao izvršni direktor italijanske energetske kompanije „ENI“ koja zajedno sa „Gazpromom“ radi na projektu gradnje gasovoda „Južni tok“ uz ocjenu da bi to bilo korisno za oba projekta.

„Nabukom“ upravlja konzorcij evropskih kompanija – austrijski „OMV“, bugarski „Bulgargas“, turski „Botas“, njemački „RWE“, mađarski „MOL“ i rumunski „Transgas“, nije li prethodna izjava direktora italijanske energetske kompanije „ENI“ i imena evropskih kompanija koje upravljaju „Nabukom“ nastavak partije na evroazijskoj šahovskoj ploči, u kojoj je očigledno Moskva u boljoj poziciji.

Obnova ugovora Rusije sa Kazahstanom i Turkmenistanom o isporuci gasa Evropi starim gasovodom iz Kaspijskog bazena odakle se trebao gasom snabdijevati novi gasovod „Nabuko“

Uspostavljanje dobrih odnosa Rusije sa Iranom prodajom uranija i ruskih raketa Iranu

Povratak proruski orijentisanih snaga na vlast u Ukrajini

Pristanak Bugarske da kroz njenu teritoriju prolazi gasovod „Južni tok“ navodi nas da sve više vjerujemo da su upozorenja Brzeziskog od prije 13 godina bila ispravna, te da je američka dominacija na evroazijskoj šahovskoj tabli ozbiljno poljuljana.

Literatura i drugi izvori

Knjige

1. Brezenski, Z.: *Velika šahovska tabla*.
2. Brezenski, Z.: *Moć i princip*.
3. Grupa autora: *Balkanske granice*, Euro-info centar, Sofija, 2006.
4. Grupa autora: *Bugarska-NATO*, Sofija, 2006.

Časopisi, listovi i članci

1. Izvještaji sa Samita G-8 , Hiligendamm, Njemačka, juli 2008.
2. Bugarski diplomatski pregled (mjesečnik) januar – juli 2010.
3. Materijali sa XIII internacionalnog seminara „Jugoistok Evrope“, Sofija.
4. Zaključci sa konferencije „Sigurnost u Jugoistočnoj Evropi“, Sofija, 20–23. oktobra 2010.
5. Ekonomska i finansijska kriza (2008–2009), Bugarski diplomatski institut.
6. Razvijene države i evropska razvojna politika, Bugarski diplomatski institut.
7. AM, Bugarski mjesečni magazin, januar 2010.

Internetske adrese

1. www.diplomatik-bg.com
2. www.bgbestseller.com